

Nyhet

#metoo-konvention glæder nordisk
fagbevægelse

Leder

Så förändrar man världen

Nyhet

Vem tog livet av den nordiska modellen?

Nyhet

Guy Ryder: Det multinationella systemet
måste förstå hur viktigt arbetslivet är

27. Juni 2019

Tema: Hållbar turism i en globaliserad värld

Nyhetsbrev fra Arbeidsliv i Norden 5/2019

Finansiert
av Nordisk
ministerråd

ARBEIDSLIV I NORDEN

Arbeidsforskningsinstituttet Høgskolen i
Oslo og Akershus Postboks 4 St. Olavs
plass 0130 Oslo

UTGIVER

Arbeidsforskningsinstituttet HIOA,
På oppdrag fra Nordisk ministerråd

ANSVARLIG REDAKTØR

Berit Kvam

EMAIL

ainredaksjon@gmail.com

WEB

www.arbeidslivinorden.org

Nyhetsbrevet utgis i en e-postutgave,
som kan bestilles gratis fra
www.arbeidslivinorden.org

ISSN 0809-9456 tildelt: Arbeidsliv i
Norden (online)

Innhold

Så forandrer man verden	3
#metoo-konvention glæder nordisk fagbevægelse .	4
Guy Ryder: Det multinationella systemet måste förstå hur viktigt arbetslivet är	7
Lukker Færøerne for at få flere turister	10
Turismen het miljøfråga på Island	13
Hållbar turism på Åland - utan Coca-Cola och norsk lax.....	16
Åland: många resenärer, betydligt färre övernattare.....	18
Hotar överturismen även Norden eller kan näringen bli hållbar?.....	20
Vem tog livet av den nordiska modellen?	22
Mentala gränshinder mellan Danmark och Sverige nu kartlagda	25

Så förändrar man världen

I det här numret av Arbetsliv i Norden skriver vi om ILO, fredsavtalet i Versailles och turism. På ett märkligt sätt hänger de olika ämnena ihop.

LEDER

27.06.2019

AV BJÖRN LINDAHL, TF REDAKTÖR

För 100 år samlade sig världens tre mäktigaste män i Paris för att tillsammans med delegationer från 30 länder rita om världskartan. USA:s president Woodrow Wilson, Storbritanniens premiärminister David Lloyd George och Frankrikes regeringschef Georges Clemenceau vara alla segerherrar från det första världskriget.

Det var mycket som skulle göras under två månader. Villkoren för Tysklands vapenvila, uppstyckningen av det Osmanska riket, bildandet av Nationernas Förbund. I Ryssland hade arbetarna två år tidigare gjort revolution. Bildandet av den Internationella arbetsorganisationen, ILO, var ett sätt att motverka kommunismen. Inte bara regeringar, men fackföreningarna och arbetsgivarna skulle vara representerade och tillsammans förbättra arbetarnas villkor, men utan att det gick ut över kapitalismen.

Mycket av det som beslutades av de tre männen i Paris föll i grus. Tyskland rustade snabbt upp igen och Nationernas förbund kollapsade när andra världskriget bröt ut 1939. ILO var det enda som överlevde. Treparsntssamarbetet visade sig stryktåligt. Nya länder slöt sig till organisationen, som nu har 187 medlemmar. När ILO höll sin 108:e konferens den 10-21 juni i Genève var det emellertid i en värld utan centrum.

USA:s inflytande har med Donald Trump som president kraftigt försvagats. Storbritannien slits itu av Brexit, i Frankrike är det åter gatans parlament som visar makt. Istället är det Xi Jinping i Kina som allt mer framstår som den kraftfullaste ledaren, men även hans representanter möts av demonstranter i Hong Kong som räknas i miljoner.

Att i en sådan värld lyckas samla ILO:s 187 medlemsländer om en ny deklaration om framtidens arbete och en konvention mot sexuella övergrepp på jobbet är en prestation. 5 700 delegater från regeringar, fackföreningar och arbetsgivare har deltagit i ett enormt grupparbete.

I den nya deklarationen uppmanas alla medlemsländerna att se till att:

- bägge könen får samma möjligheter och behandling i arbetslivet
- alla får möjligheten till ett livslångt lärande
- alla får tillgång till ett socialt skyddsnät
- alla får ett effektivt stöd för att klara de förändringar de kommer möta i arbetslivet

Konventionerna är ILO:s redskap för att förändra världen. När de blir en del av den nationella lagstiftningen bidrar det till en rättvis spelplan. Det är en lång och mödosam process, men på 100 år har världen krympt. Ett annat lands arbetskraft är bara en flygresa härifrån, liksom ett annat lands turister. Det diskuteras fortfarande om det är USA eller Kina som har störst ekonomi. Inom turismen har däremot kineserna passerat amerikanerna med råge.

De kinesiska turisterna spenderar nu 258 miljarder dollar i utlandet varje år, mot 135 miljarder dollar för amerikanerna.

När vi träffade ILO:s generalsekreterare Guy Ryder på i Reykjavik på Island var det länge sedan vi mött någon som verkligen har en vision för hur världen kan förbättras. Kanske kan vi till och med styra turismen? Det kommer i alla fall vara fullt av kinesiska turister i spegelhallen i Versailles i sommar.

#metoo-konvention glæder nordisk fagbevægelse

Nye internationale standarder fastslår, at alle har ret til et arbejdsliv uden vold og chikane, og det er et kæmpe fremskridt for lønmodtagere globalt og i Norden, vurderer dansk og nordisk fagbevægelse. Danske arbejdsgivere tvivler på effekten.

NYHET

27.06.2019

TEKST: MARIE PREISLER, FOTO: JESPER LUDVIGSEN, FH

Seksuelle overgreb på jobbet og andre former for vold og chikane må ikke tolereres på nogen form for arbejdsplads noget sted i verden. Det klare signal sender FN's internationale arbejdsorganisation ILO i en ny konvention, som nordisk og dansk fagbevægelse opfordrer de nordiske lande til at tiltræde som de første.

187 af verdens lande er medlem af ILO, og ved organisationens årlige konference i Geneve i juni 2019 stemte et meget

stort flertal af de deltagende repræsentanter for regeringer, arbejdsgivere og fagforeninger ja til den nye konvention og retningslinjer for, hvordan medlemslandene konkret sikrer alles ret til et arbejdsliv uden vold og chikane. 439 af ILO's delegerede stemte ja til den nye konvention, kun syv stemte nej og 30 undlod at stemme.

Solidaritet med hushjælpen

Konventionen er af nogle blevet kaldt ”#metoo-konventionen” med reference til MeToo-bevægelsen mod sexchikane, som startede i filmindustrien i Hollywood og siden spredte sig til store dele af verden. Betydningen af den nye konvention bliver også global. Den vil give bedre beskyttelse til den majoritet af verdens arbejdende, som i dag står uden nogen form for beskyttelse mod vold og chikane. Det vurderer de nordiske fagbevægelseres fælles samarbejdsorgan, Nordens Faglige Samarbejdsorganisation, NFS.

”Konventionen betyder meget i et solidaritetsperspektiv. Verdens hushjælper, gadesælgere og daglejere får eksempelvis anerkendt deres job, og konventionen bekræfter, at de skal behandles med respekt i en arbejdsdag fri for vold og chikane,” påpeger NFS i en pressemeddelelse.

Det bliver slået fast med konventionen, at retten til et arbejdsliv uden vold og chikane gælder *alle* former for lønmodtagere, uanset om de har en ansættelseskontrakt. Beskyttelsen omfatter derfor eksempelvis også praktikanter, frivillige, jobsøgere samt lønmodtagere med arbejdsgiveropgaver og -ansvar.

Der er mange, der har arbejdet med konventionen - her samles hele udvalget under ILO-konferencen.

NFS har sammen med international fagbevægelse været en aktiv og drivende part i de årelange forhandlinger i ILO, som er gået forud for vedtagelsen af konventionen, og en af deltagerne i det nordiske forhandlingsteam er Majbrit Berlau, næstformand i Fagbevægelsernes Hovedorganisation, der repræsenterer 1,4 mio. danske lønmodtagere. Hun betegner konventionen som ”historisk:

- Det er første gang, at det er defineret som et fælles internationalt mål, at alle har ret til at arbejde uden risiko for vold og chikane, og det vil få meget signifikant betydning. Ikke i morgen men på sigt, for nu er der skabt en fælles, global ramme, siger Majbrit Berlau.

Sexchikane af unge

Hun vurderer, at konventionen på sigt vil bidrage til en markant bedre beskyttelse af de mange millioner mennesker i verden, som arbejder på arbejdsmarkeder som ikke ligner de nordiske, hvor der findes spilleregler, som skal forebygge vold og chikane på jobbet. Men selvom de nordiske arbejdsmarkeder har aftaler og love, der beskytter lønmodtagere, er Norden heller ikke i mål i forhold til at sikre alle et arbejdsliv uden vold og chikane. Konventionen er også konkret relevant og kan gøre en forskel i Norden, mener Majbrit Berlau:

- Der forekommer stadig vold og chikane på de nordiske arbejdsmarkeder, så der er al mulig grund til, at de nordiske lande arbejder videre med det her.

Hun peger på unge som en gruppe på de nordiske arbejdsmarkeder, som er udsat for chikane. Næsten hver anden ung dansk lønmodtager mellem 18 og 29 år udsættes for krænkende hændelser på jobbet, og de unge er dermed den mest udsatte gruppe i forhold til sexchikane, viser en undersøgelse, udført for Fagbevægelsernes Hovedorganisation i marts 2019. At så mange unge oplever sexchikane i arbejdslivet betegner næstformand i Fagbevægelsernes Hovedorganisation som ”dybt problematisk”.

Ifølge samme undersøgelse har hver tredje kvinde og hver fjerde danske mand på deres nuværende eller tidligere arbejdsplads oplevet en eller flere former for krænkende hændelser på jobbet af seksuel karakter.

Norden bør gå forrest

En anden stor gruppe medarbejdere som behøver bedre beskyttelse er offentligt ansatte, påpeger Majbrit Berlau.

- Der er i de nordiske arbejdsmarkeder en stor offentlig sektor, og offentligt ansatte løber i deres arbejdsliv en risiko for at blive udsat for vold fra eksempelvis borgere, og vi ser en stigning i antal trusler om vold mod offentligt ansatte. Både vold og trusler om vold er der stort behov for, at de nordiske lande arbejder for at nedbringe.

Det er nu op til de enkelte lande at tiltræde aftalen og dermed forpligte sig på at implementere den i national lovgivning, og konventionen træder først i kraft 12 måneder efter, at de første to lande har ratificeret den. Både nordisk og dansk fagbevægelse opfordrer de nordiske regeringer til at blive de første til at tiltræde konventionen. Majbrit Berlau vurderer, at de nordiske lande kun vil behøve mindre tilpasninger af lovgivning og aftaler, for at efterleve de retningslinjer, der knytter sig til konventionen.

DA stemte ikke for

Anderledes forbeholdne toner lyder fra arbejdsgiverside. DA er hovedorganisation for 14 danske arbejdsgiverforeninger med samlet 24.000 medlemsvirksomheder på det private arbejdsmarked og tilhører det lille mindretal, der stemte blank, da ILO-konventionen var til afstemning i Geneve.

Det valg forklarer DA med, at konventionen er mere vidtgående i sprogbrug og definitioner på nogle områder, end DA kan stå inde for, selvom DA støtter intentionen – at alle har ret til et arbejdsliv uden vold og chikane.

Pernille Knudsen, viceadministrerende direktør i DA, tror desuden ikke, at konventionen vil gøre nogen forskel. Hun henviser i en pressemeddelelse til, at Danmark i forvejen har et meget vidtgående arbejdsgiveransvar, et stærkt arbejdstilsyn og omfattende lovgivning på området, og hun forudser, at konventionen får svært ved reelt at bidrage til den globale kamp mod vold og diskrimination på arbejdspladserne.

DA's udmelding betegner Majbrit Berlau som "rigtig ærgerlig".

Guy Ryder: Det multinationella systemet måste förstå hur viktigt arbetslivet är

ILO har firat sitt hundraårsjubileum. I en tweet från Genève sammanfattar Guy Ryder den Internationella arbetskonferensens 108:e möte: "Vi hade stora ambitioner för det här mötet och det slog rekord på alla sätt. Vi fick en ny konvention, en ny rekommendation och en deklaration som kommer att föra oss framåt när vi möter morgondagens utmaningar."

NYHET

27.06.2019

TEXT: BJÖRN LINDAHL, FOTO: CROZET/POTEAU

ILO har firat sitt hundraårsjubileum. I en tweet från Genève sammanfattar Guy Ryder den Internationella arbetskonferensens 108:e möte: "Vi hade stora ambitioner för det här mötet och det slog rekord på alla sätt. Vi fick en ny konvention, en ny rekommendation och en deklaration som kommer att föra oss framåt när vi möter morgondagens utmaningar."

När Arbeidsliv i Norden mötte ILO's generalsekreterare Guy Ryder i Reykjavik några veckor innan konferensen i Genève, bad vi honom att se tillbaka på den process som lett upp till hundraårsfirandet. "Vad kommer du att se tillbaka på där du kan tänka "I made a difference?"

- Jag är inte så mycket för det där med "I", sa Guy Ryder och gjorde om frågan till en ordlek:

- För mig handlar det om "I + LO".

- Men ser vi på vad ILO har gjort är det två saker. Först har vi fått till en debatt om framtidens arbetsliv där det har varit många seriösa diskussioner och tankar om i vilken riktning arbetslivet i världen är på väg. Och så, genom arbetet med den nya deklarationen, ge svaret på de frågor om social orättvisa som människor över hela världen har.

Fick med sig Norden

Guy Ryder var emellertid den som fick med sig Norden i processen upp mot hundraårsfirandet. Redan 2015 skrev han till regeringarna i ILO:s 187 medlemsländer. Han ville få dem att reflektera över och diskutera ett antal frågor som handlade om ekonomin och arbetslivet, som hur jobb skapas, hur ny teknik kommer att påverka och hur förhållandet mellan anställda och arbetsgivare ändras.

I februari 2016 fick han ett svar från de nordiska regeringarna. De lanserade ett projekt tillsammans med det nordiska ministerrådet, ILO och arbetsmarknadens parter. Frågorna Guy Ryder tog upp blev ett stort forskningsprojekt; Framtidens Arbetsliv, och en serie på fyra konferenser, där den sista hölls i Reykjavik. ILO tillsatte också en global kommission, där Sveriges statsminister Stefan Löfven delade på ordförandeskapet tillsammans med Sydafrikas president Cyril Ramaphosa. Tillsammans med en grupp på 27 kunniga personer skulle de hitta utmaningarna och formulera strategier för framtidens arbetsliv.

Även om det är konventionen om avskaffandet av våld och trakasserier i arbetslivet – även kallad #metoo-konventionen – som fick mest uppmärksamhet på mötet i Genève, misstänker vi att det är den nya deklarationen som ligger närmast hjärtat för Guy Ryder.

Sociala orättvisor

Som många av talarna på konferensen påpekade, skapades ILO som en del av Versaillestraktaten 1919. Många citerade också de inledande orden i traktaten om att en universell och varaktig fred kan bara etableras om den bygger på social rättvisa.

Versaillestraktaten skrivs under av den tyske representanten Johannes Bell, i spegelhallen i Versailles, med de allierades representanter framför honom.

Versaillestraktaten skrevs i en tid då arbetarna redan hade genomfört en revolution i Ryssland och avsatt tsaren. När arbetsförhållandena är orättvisa och svåra skapar det en oro som är så stor att freden sätts i fara; därför måste det ske en förbättring av arbetsvillkoren, argumenterade kommittén som skrev förordet och drog slutsatsen att om ett land misslyckades i att införa mänskliga arbetsvillkor så var det ett hinder för andra länder att förbättra arbetsvillkoren i sina egna länder.

ILO är den enda delen av Nationernas Förbund som överlevde det andra världskriget. Det en del av förbundet som fick sitt säte i Genève och som skulle främja samarbetet mellan nationerna, men det fick snabbt problem när nazisterna grep makten i Tyskland.

1940 var Schweiz omringat av tyska trupper och riskerade att bli invaderat. ILO:s ledare var oroliga för organisationens framtid. De bad om att få flytta huvudkontoret till USA, men förvägrades det. Istället var det ett kanadensiskt universitet som blev räddningen, som löät organisationen ta över ett kapell som inte användes. Efter en farofylld resa genom Europa flyttade ILO:s ledning dit.

Deklarationen i Philadelphia

1944 närmade sig kriget slutet. På den 26 arbetskonferensen i Philadelphia i USA antogs en ny deklaration enligt vilka principer ILO skulle arbeta, där det slogs fast att:

- Arbete är inte en råvara
- Yttrandefrihet och rätten att organisera sig är avgörande rättigheter
- Fattigdom i ett land är ett hot mot välfärden i ett annat

- Philadelphia-deklarationen är tämligen fantastisk. Den är 75 år gammal, men folk läser den fortfarande; den citeras fortfarande. Den inspirerar människor. Den får fortfarande folk att reflektera över vad som sker i arbetslivet. Om vår 100-års-deklaration kan uppnå något liknande, så kommer vi att ha gjort något mycket viktigt, säger Guy Ryder.

ILO blev efter kriget FN:s fackorgan för sysselsättnings- och arbetslivsfrågor. Idag är 187 av FN:s 193 medlemsländer också medlemmar i ILO.

Ylva Johansson har just skrivit under ILO:s konvention 189 om anständiga arbetsvillkor för hushållsarbetare.

Den viktigaste uppgiften är att sätta minimumvillkoren för världens 3,5 miljarder arbetare. Det sker genom att skapa bindande internationella avtal som kallas konventioner, som så antas av medlemsländerna. När de har antagits blir konventionen en del av landets lagstiftning. Dessutom ger organ-

isationen rekommendationer och hjälper medlemsländerna i arbetet med att skapa anständiga arbetsvillkor.

ILO är unikt genom att det leds både av regeringar, arbetsgivare och arbetstagarare. Guy Ryder är den förste generalsekreteraren som kommer från facket, alla hans nio föregångare utsågs av regeringarna.

Inte i god form

På konferensen om framtidens arbetsliv i Reykjavik deltog Guy Ryder i också i en av paneldebatterna och talade om svårigheterna han har brottas med:

- De multinationella institutionerna är inte i god form, av flera orsaker. Vi har en svår uppgift på två sätt.

- Det ena är att få det multinationella systemet att förstå hur viktiga arbetslivsfrågorna är. Ett beslut fattades när Världshandelsorganisationen, WTO, bildades att inte tala om arbetsvillkor när handelsavtal gjordes. Det var ett medvetet beslut. En mur byggdes upp mellan våra två organisationer, som ligger på varsin sida av samma gata i Genève.

- Men något märkligt håller på att hända. Ser man på handelsavtal idag, så har WTO svårt att slutföra nya avtal. Internationella handelsavtal rinner ut i sanden. Där handelsavtal görs är det bilaterala eller regionala sådana.

- 75-80 procent av handelsavtalen som sluts har haft klausuler som handlar om arbetsvillkor. Se på NAFTA-2, det senaste handelsavtalet mellan USA, Mexiko och Kanada.: Det finns ett helt kapitel om arbetsvillkor som alla hänvisar till ILO:s konventioner.

- Det verkar som om utvecklingen nu tar oss tillbaka till det logiska sättet att förstå hur den globala ekonomin fungerar. Det är meningslöst att tro att det går att förhandla om handel på en plats och om arbetsvillkor på en annan, miljön här och ekonomin där. Vi måste på något sätt se allt i ett sammanhang.

Ökad press

Samtidigt ökar pressen från vanliga människor.

- Det finns personer som Greta Thunberg som mobiliserar de unga och det finns människor som visar sitt missnöje väldigt starkt, som de gula västarna i Frankrike. Jag är brittisk så Brexit är något som jag tänker mycket på. Se på politiken som förs från USA till Brasilien – folket är inte särskilt nöjda med hur det går.

- En stor del av protesterna och missnöjet kommer från det som sker inom arbetslivet. Jag tror att det är en allmän uppfattning i stora delar av samhället att utvecklingen går i fel riktning. Villkoren är inte rättvisa. Folk får inte en rättvis ersättning för sitt arbete.

- Vår uppgift är att ge svar till deras frågor, i enlighet med det som är principerna och målen för ILO. Det handlar om

rättigheter, om socialt skydd, internationellt samarbete och social rättvisa. Det finns en väldigt grundläggande känsla av vad som är rättvis och vad som är orättfärdigt.

En dialog

- Det handlar också om en dialog, det handlar inte om att pressa igenom lösningar, utan om hårt arbete, att sitta ned tillsammans med regeringar, arbetare och arbetsgivare och hitta lösningar, säger Guy Ryder.

Han har fortfarande två år kvar som generalsekreterare, och även om Internationella arbetskonferensens 108:e möte var en succé, så är det mycket som återstår. En viktig fråga är att den globala kommissionen förslog en universell arbetsgaranti, som skulle gälla för alla arbetstagarare oavsett vilken sorts anställningsförhållande eller kontraktsförhållande de har. Garantin ska slå fast vilka grundläggande rättigheter de har och rätten till en lön som är tillräcklig att leva av, som det definierades av ILO redan för 100 år sedan, med en begränsning av hur många timmar det kan arbeta, i jobb som är säkra och inte hälsovådliga.

Lukker Færøerne for at få flere turister

Færøerne lukker. Skader i naturen skal genoprettes. Lagmanden på de 18 grønne øer i Nordatlanten var klar i mælet: Ingen turister i en hel weekend. Men Færøerne blev ikke lukket. Det hele var et gennemtænkt PR-stunt for at få flere turister til landet.

TEMA

27.06.2019

TEKST: RÓLANT WAAG DAM, FOTO: VISIT FAROE ISLANDS / TRÓNDUR DALSGARÐ

Det vakte opsigt og skabte overskrifter. I slutningen af februar i år fortalte medier over hele verden den samme historie. CNN, Washington Post, New York Times, Forbes, The Guardian og en lang række andre store internationale medier.

»Færøerne - lukket på grund af vedligeholdelse«, stod der på Visit Faroe Islands' hjemmeside den 20. februar. Budskabet blev bakket op af en video, hvor Færøernes lagmand, Aksel V. Johannesen, gjorde det klart, at Færøerne ville være lukket sidste weekend i april til vedligeholdelse, men åbent for frivillige, som ville komme og give en hjælpende hånd med dette arbejde.

Den danske avis Jyllands-Posten var en af de mange medier der fortalte historien. De henviste til hjemmesiden og advarslen om lukning. »Og der er tale om et reelt varsel. For

den sidste weekend i april har Færøerne planlagt at lukke for adgangen for normale turister«. Andre medier skrev: »En hidtil uset måde at gøre det på«, »Kontroversielt«, og »Innovativt«. Historien var overalt.

Problemet er en del af løsningen

Dagen efter den "kontroversielle" udmelding fra Visit Faroe Islands kunne Dansk Markedsføring, Danmarks største forening af marketingprofessionelle, berette, at over 300 nyhedsmedier havde omtalt historien om landet, der blev lukket i en hel weekend.

Historien var et stunt. En kampagne bestilt af Visit Faroe Islands og udarbejdet af to reklamebureauer, færøske Sansir og danske Mensch.

- Rundt om i verden begynder turisme at blive opfattet som et problem. Derfor ville vi gerne vise, at turisterne faktisk også kan være en del af løsningen på de udfordringer, som den øgede turisme kan medføre, forklarede Rune Hørslev, kontaktdirektør og partner i Mensch til Dansk Markedsførings hjemmeside den 21. februar.

Meningsfuld oplevelse

Vi spoler nu tiden frem til den meget omtalte weekend. Vi er på Færøerne, det er fredag den 26. april, klokken er otte om morgenen og regnen skyller ned. Ude i regnen står syv turister og modtager instrukser.

En av grupperna som arbetade med att bygga en stig. Dorota Glab nr 2 från vänster.

»Det er en mere meningsfuld oplevelse, når du rejser et sted hen, at du for lov til at bruge tid sammen med lokalbefolkningen og virkelig forsøge at forstå deres kultur«, siger Dorota Glab til Kringvarp Føroya, den lokale public service institution, denne fredag.

Interviewet finder sted mens hun står på smal og slidt sti mellem bygderne Elduvík og Oyndarfjørður på Færøernes næststørste ø, Oyndarfjørður.

Dorota Glab er rejst fra Polen til Færøerne. Rundt omkring hende er der seks andre mennesker, der har gjort det samme som hun. De er fra Finland, Tjekkiet, England og USA. Men nu er de her, på stien Liðin, som de skal reparere under ledelse af Justinus Eidesgaard, der er født og opvokset i den ene af de to bygder, som stien forbinder, Oyndarfjørður. Han har i to dage forberedt arbejdet, som de udenlandske gæster skal lave.

»Det er vigtigt, at vi kan gøre noget ved denne sti, da den kan være farlig for folk, der er ude og vandre, men ellers ikke er vant til det. Folk kan let falde, siger Dorota Glab og får ret i sin spådom. Lidt senere er der en, der er faldet to gange, uden dog at være kommet til skade på nogen måde.

»Der er taktik i det, fordi vi er ikke nået til de stejle områder endnu, så nu kan de vænne sig til at arbejde i sådanne omgivelser«, siger Justinus Eidesgaard kort efter, inden de stille

og roligt bevæger sig længere ud. Han er overbevist om, at de nok skal nå langt disse dage.

»Min erfaring med stenarbejde er, at der sker kan ske en hel del i løbet af kort tid«, lyder det optimistisk fra ham i tv-nyhederne på Færøerne fredag aften.

Tre dage senere kan Justinus Eidesgaards konstatere, at han fik ret. Det er mandag 29. april, arbejdet med at sikre den gamle sti er færdigt og Dorota Glab og de seks andre er rejst afsted igen.

»Jeg er simpelthen så stolt over de udenlandske gæster, som kom til Færøerne for at gøre noget godt. I dag har jeg fået flere billeder tilsendt, som holdet har taget, mens vi har arbejdet. Det er gode minder« konstaterer han og poster 12 af billederne på Facebook.

Turisme er ikke kun tal

Der bor 51.000 mennesker på Færøerne. I 2018 havde øernes besøg af flere end 110.000 turister. Det sætter sine tydelige spor i landet, som ellers har markedsført sig som værende uspoleret og urørt.

Det første tydelige eksempel på det kom 10. august sidste år, hvor de ansvarlige for stien ud til holmen ved øen Mykines besluttede, at stien skulle lukkes. Den var for slidt og de kunne ikke garantere for folks sikkerhed.

Visit Faroe Islands frivillighedsprojekts skal blandt andet sørge for, at sådanne episoder som det ikke gentager sig.

»For os handler turisme ikke kun om tal. Hvert år byder vi med glæde besøgende velkommen. Men vi har også et ansvar overfor vores lokalbefolkning og vores smukke natur, som vi skal beskytte således, at vi også i fremtiden kan sikre en bæredygtig og ansvarlig vækst i antallet af turister, udtalte Guðrið Højgaard, direktør for Visit Faroe Islands, i forbindelse med lanceringen af kampagnen om at lukke Færøerne. At lukke Færøerne betød i dette tilfælde at lukke ti turistmål og vedligeholde dem.

Således er der tale om et forsøg på at ramme tre fluer med et smæk: illusionen om de uspolerede grønne øer skal

opretholdes, udsatte områder skal plejes og vedligeholdes og flere turister skal komme til landet.

Lagmanden betaler

Visit Faroe Islands fik 3500 ansøgninger fra folk over hele verden, som ville være frivillige. Efter to døgn måtte de lukke ned for tilmeldingssiden. 100 frivillige i alderen 18-75 år fra 25 forskellige lande blev valgt ud. De betalte selv for rejsen til Færøerne, kost og logi sørgede de færøske myndigheder for - eller som den danske avis Berlingske skrev:

»Færøernes lagmand vil betale for dit ophold på Færøerne, hvis du vil hjælpe med at holde øerne rene«. Det gør han igen næste år, fordi Visit Faroe Islands har tænkt sig at gentage succéen.

Turismen het miljöfråga på Island

Turister som drunknar i havet. Turister som dör i bussolyckor. Turister som kör av vägen i strid mot lagen och sitter fast i bilen i mitten av ett aktivt geotermiskt område. De förorsakar allvarliga skador i naturen bara för att publicera häftiga bilder på sig och sina bilspår på sociala medier.

TEMA

27.06.2019

AV GUÐRÚN HELGA SIGURÐARDÓTTIR, FOTO: INSPIRED BY ICELAND

- Jag visste inte, säger de.

Detta är några av de problem som dykt upp på Island i samband med turism. Det finns faror i den isländska naturen och det kan uppstå problem. Turismen har gett Island nya utmaningar.

Rannveig Grétarsdóttir. Foto: privat.

- Det är negativt när våra gäster inte respekterar naturen, men det kan också vara bra för att andra gäster följer våra reaktioner och märker att dåligt beteende inte tolereras, säger Rannveig Grétarsdóttir, verkställande direktör för val-safariföretaget Elding i Reykjavík.

Turistboomen på Island har nått en lugnare takt nu efter det isländska flygbolaget WOW:s konkurs i våras. Island besöktes av 2,7 miljoner turister i fjol, men det beräknas bli en nedgång i år. Detta delvis på grund av den isländska kronans svängningar men huvudsakligen för att färre utländska flygbolag har flygningar till Island.

Nedgången ger Island utrymme till eftertanke, enligt Rannveig Grétarsdóttir. Hon anser att det är viktigt att använda tiden för att skapa regler och få ordning på tillgängligheten på de olika sevärdheterna i Islands natur.

Saknas framtidsvision

Chefen för nationalparken Snæfellsjökull, Jón Björnsson, säger att Island inte haft infrastrukturen för att ta emot alla de gäster som besökt landet under de senaste åren. Han hävdar att Island använt sina naturresurser på ett oansvarigt sätt; turistföretagen har bara tänkt på vinster och inte tagit hänsyn till naturens hållbarhet eller ortsbefolkningens tolerans.

Jón Björnsson, chef för nationalparken Snæfellsjökull. Foto: privat.

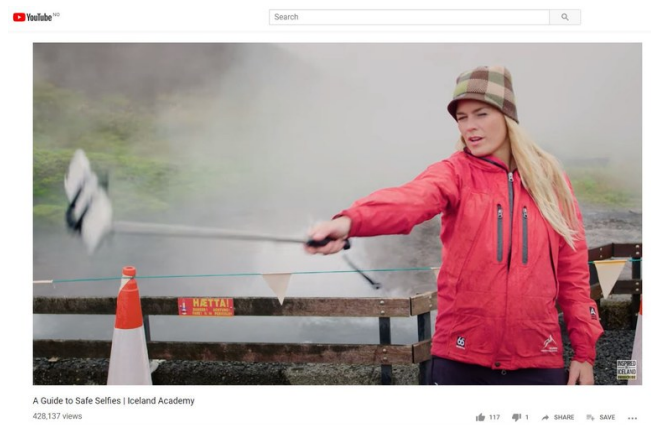
- Det saknas fortfarande framtidsvision inom turismen. Vi saknar fortfarande kunskap inom turistnäringen och på vissa ställen håller lokalbefolkningen på att förlora tålamodet, säger Jón Björnsson.

Generellt sett förstår dock befolkningen på Island hur viktig turismen är för ekonomin och för de enskilda hushållen i landet.

- Turismen inskränker ibland livskvaliteten men ger också intäkter och det förstår det isländska folket, fortsätter han.

Räddningsorganisationen Landsbjörg anser att resebeteendet bland utländska gäster har förändrats. Projektledaren för Landsbjörg, Jónas Guðmundsson, säger att olyckor bland turister proportionellt sett har förminskats, med 2018 som undantag. Men Island måste fortsätta bygga upp infrastrukturen för att styra de utländska gästernas trafik.

- De flesta besökare betar sig på ett rationellt och trevligt sätt med undantag av ett litet antal sociala medier-kändisar, säger han.

Som en del av att lära upp turisterna till att vara mer ansvarsfulla har turistbyrån Inspired by Iceland lagt ut en video som visar hur man tar säkra selfies. Den har redan setts av nästan en halv miljon personer.

- Vi har inte haft bra infrastruktur, därför har det varit så viktigt att personalen inom turismen varnar turisterna och styr trafiken på de olika platserna, fortsätter han.

Ersättning för skador

Ett uppvaknande har skett hos regeringen på Island. För bara några år sedan hade man inte tillräckligt med parkvårdare men nu har det blivit en stor förändring. Turistmyndigheterna jobbar hårt med att förstärka regelverket, hur man ska skydda och kontrollera trafiken i de olika områdena och hur man ska bötfälla om reglerna inte följs. Naturen har lidit men nu har man åtminstone fått ett verktyg för att stoppa och förhindra att problemen uppstår. Polisen kan kräva ersättning för skador på grund av olagligt beteende i naturen.

- Jag förväntar mig att vi hanterar olagligt beteende i naturen på ett mycket mer bestämt sätt i framtiden. Regeringen har nu förstått hur viktigt det är, säger Jón Björnsson.

Miljöminister Guðmundur Ingi Guðbrandsson anser att Island har uppnått kontroll över turismens inverkan på naturen. Han berättar att Island just nu investerar i utsiktspplatser, toaletter och stigar för att kunna kontrollera trafiken och gästernas umgänge med naturen. Island ska nu planera för hur turismen och naturen ska kunna samverka utan att det blir en negativ inverkan på miljön. Därefter ska diskussionen tas besökarantalet bör begränsas på vissa platser.

Klimatfrågan är oerhört viktig för Island, samtidigt som flygtrafiken behåller sin betydelse för turismen som Islands största industri. Miljöministern tror att Island kanske får färre utländska gäster men att uppehållen blir längre än tidigare. Flygbolagen erbjuder också i många fall koldioxidkompensation.

- Flygtrafiken är det stora koldioxidfotspåret som turismen ger. Hit kan man inte ta tåget, så på det sättet har Island en särställning, förklarar han.

Flygtrafiken ska omorganiseras

Regeringen har redan en klimatpolicy. Island kommer alltid att behöva flygplanen för att kommunicera med utlandet men meningen är använda videokonferenser i större utsträckning än tidigare och att reducera antalet flygningar till utlandet av offentliga tjänstemän, fram tills flygbranschen går över till mer miljövänliga bränslen.

- Allmänheten bör också tänka efter om det är nödvändigt att resa utomlands så ofta som man gör, eller om man kan slå ihop två resor till en, säger Guðmundur Ingi.

Valsafaridirektören Rannveig anser att islänningarna tidigare har behandlat naturen på ett tanklöst sätt, men att befolkningen nu är redo för förändringar i sitt tanke- och handlingssätt. Därför reagerar invånarna starkt när utländska gäster inte behandlar naturen med respekt. Hon anser att Island fortfarande har en lång lista med uppgifter som måste göras för att förstärka Island som turistmål.

- Islänningar är redo att inleda hållbarhet i naturen men vi måste handla snabbare, säger Rannveig Grétarsdóttir och föreslår att det görs en samlad presentation av turismen för den isländska befolkningen så att islänningarna bättre förstår vad turismen handlar om.

Nu ska vi fokusera på naturen

Turistboomen blev som en brottsjög som vällde in över Island. Turisterna strömmade in i landet utan kontroll och utan att befolkningen var beredd att ta emot så många gäster. Islänningarna fick känslan av att turisterna var i vägen. När turismen nu minskar kan regeringen och befolkningen fokusera på hållbarheten i naturen, sorteringen av avfall, att turist-

näringen använder förnyelsebar energi. Enligt Rannveig Grétarsdóttir måste man ena befolkningen i kampen för naturen, samtidigt som det uppnås en balanserad förståelse för turismens villkor.

- Inom valsafarin undersöker vi ständigt hur vi kan utveckla oss i framtiden. Vi är fortfarande tvungna att ha diesalbåtar, i alla fall en tid till. Under tiden kan vi arbeta med hur vi kan begränsa verksamhetens inverkan på naturen på andra sätt, förklarar Rannveig.

- Det är så många saker vi islänningar kan förbättra och arbeta med, säger hon.

Hållbar turism på Åland - utan Coca-Cola och norsk lax

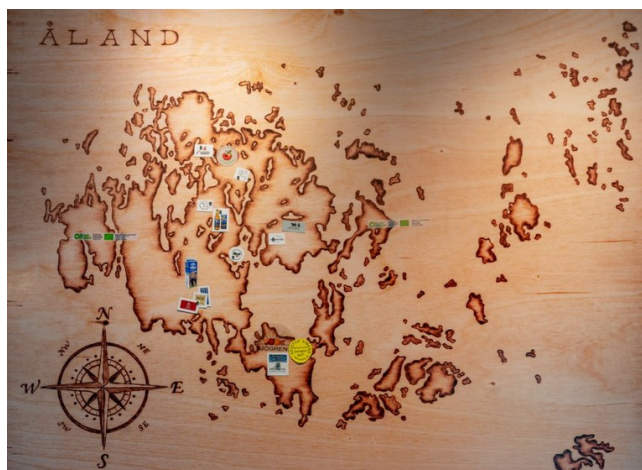
Åland var först i Finland med att certifiera restauranger enligt hållbarhetsstandarden Green Key. I pionjärgruppen fanns Pub Stallhagen där chefen Johanna Dahlgren dragit ett stort lass både som inspiratör och uppfostrare.

TEMA

27.06.2019

TEXT: HELENA FORSGÅRD, FOTO: KJELL SÖDERLUND

- Jag förklarar dagligen varför vi inte har exempelvis is, Coca-Cola, norsk odlad lax eller citron i vårt utbud, säger hon. Gästerna som kommer till Pub Stallhagen, som ligger nästan mitt på den åländska huvudön, möts av en karta över Åland som hänger på väggen i matsalen. På kartan är pubens lokala leverantörer inprickade – bland dem bonden som odlar potatis och grönsaker, äppelodlaren som kommer med äpplen och färskpressad saft och lammuppfödaren som levererar färskt kött.

Johanna Dahlgren – med utbildningar till kock, servitör och ekonom i bagaget – är vd för företaget som driver pubrestaurangen. Hon valde väg från början – eller egentligen fanns det inget val.

- Det kändes självklart. Jag är född i en matsläkt på landsbygden. Man odlade, jagade och fiskade och lagade god mat av det man fick tag på. Det tänkesättet tog jag med mig när jag startade eget, säger hon.

Högst en gång per månad

Med åren har hon blivit allt mer medveten och det kändes självklart att ansöka om certifieringen enligt Green Key när den möjligheten erbjöds restauranger på Åland. Först gäller det att uppfylla en lista med grundkrav för att bli antagen. Sedan ansöker man årligen om att få certifikatet förnyat och för att få det krävs att man förbättrar sig hela tiden.

För en restaurang är ett av kraven att se över sina råvaror och att använda så mycket lokalproducerat som möjligt.

- Ett av våra nya mål är att servera kyckling endast en gång i månad och då ska den vara producentmärkt och inhemsk. I fjol var ett av flera nya mål att kompostera allt matavfall vilket vi numera gör och kompostjorden körs till en av våra grönsaksleverantörer. I övrigt försöker vi bland annat minimera energianvändningen, säger Johanna Dahlgren.

Meny efter utbud

Stallhagen serverar dagligen en kött-, en fisk- och en vegetarisk rätt, men menyn bestäms efter aktuell fångst och skörd. Det stör en del gäster.

- Grupper vill veta vad vi serverar för fiskrätt när de planerar att komma om ett halvt år. Det kan jag inte svara på. Det kan vara gäddfärsbiffar om våra fiskare fått gädda, men det kan lika gärna vara vildfångad sik eller något annat.

Däremot aldrig odlad norsk lax. Den passar lika lite som hårt driven kyckling in i Stallhagens matfilosofi.

- Inte citron till fisken heller, den där "obligatoriska skivan" som ofta lämnas orörd på tallriken. Det växer inga citroner på Åland. Vill någon ha läsk serverar vi åländska varianter som äppelmust men utan is eftersom istillverkning kräver både vatten och energi.

Förklarar valen

Det går inte alltid smärtfritt.

- Jag "uppfostrar" våra gäster alla dagar och förklarar bakgrunden till våra val. Jag har alltid trott på det jag gör och med åren har jag fått ännu större självförtroende och vågar stå fast vid vår linje. En del kunder kanske väljer bort oss, men allt fler blir mer medvetna och uppskattar det vi gör. Mina anställda delar mina värderingar – de som inte gör det väljer att jobba någon annanstans – och vi sporrar varandra.

Ett led i hållbarhetstänket är att använda alla styckningsdelar av ett djur – inte bara inner- och ytterfiléerna som annars dominerar på menyerna. Det betyder att Stallhagens kockar är bra på både långkok och ett otal varianter av färsrätter.

Någon speciell barnmeny, som enligt Johanna nästan standardmässigt innehåller korv och pommes frites, lasagne eller hamburgare, finns inte heller.

- Det är en del av vår filosofi att servera hälsosam mat till alla, även till barnen som får mindre portioner av våra dagliga rätter.

Anpassade krav

Emma Lundberg är programansvarig för Green Key-certifieringen på Åland. Den omfattar tolv kategorier med kriterier, som företagen ska uppfylla.

Arbetet drogs igång 2014 och i dag är 17 företag godkända. På den internationella arenan är det i första hand logianläggningar som är Green Key-certifierade. Åland var först i Finland med att även certifiera restauranger.

- All turistverksamhet på Åland sker i liten skala jämfört med omvärldens mått. Vi har kunnat anpassa Green Key-kriterierna efter våra förhållanden – i praktiken har de blivit mer strikta – och de är mer inriktade på konsumtion och resursanvändning, säger Emma Lundberg.

Hon säger att konsumenterna kan lita på de godkända företagen uppfyller de ställda kraven.

- Företagen granskas noga och regelbundet av en utomstående kontrollant. Intresset för att vara med har ökat kraftigt på Åland. Vi har flera som vill inleda sitt certifieringsarbete men alla som vill vara med antas inte i nuläget. De är ännu inte mogna för de förändringar som krävs, säger Emma Lundberg.

Åland: många resenärer, betydligt färre övernattare

Knappt 30 000 invånare på Åland och drygt 2 miljoner anlända resenärer varje år. Det måste betyda att Åland praktiskt taget svämmar över av besökare. Eller?

TEMA

27.06.2019

TEXT: HELENA FORSGÅRD, FOTO: KJELL SÖDERLUND

Sanningen bakom siffrorna i turiststatistiken är dock en helt annan.

Tabellen för anlända resenärer i Statistisk årsbok för Åland, som ges ut av Ålands statistik- och utredningsbyrå (ÅSUB), visar visserligen att antalet ligger runt 2 miljoner årligen och har legat på den nivån de senaste åren. Men den allra största delen av dem är resenärer, som räknas som ankommande till Åland, trots att de i praktiken inte sätter sin fot på Åland.

Går inte i land

Över 770 000 kommer med fartygen som gör 24-timmarskryssningar från Stockholm och som endast gör ett kort hamnuppehåll under tidig morgon i Mariehamn innan de återvänder till Stockholm.

Återstår drygt 1,2 miljoner resenärer. En stor del av dem kommer från Åbo eller Stockholm med något av passagerarfartygen som går dagligen året runt. De byter sedan fartyg i Mariehamn för att återvända till sin avgångsort samma dag. Det är maten, underhållningen och taxfreeshopping ombord som lockar den här gruppen. Hur stor den här gruppen de facto är går inte att få fram ur statistiken eftersom rederierna inte uppger de siffrorna skilt för sig.

Ålänningarna själva beräknas stå för cirka 260 000 resor per år. En annan förhållandevis stor grupp av resenärerna är de som har fritidsbostad på Åland.

Trafiken med passagerarfartyg är livlig till och från Åland som har dagliga förbindelser varje dag året runt med Åbo

och Helsingfors i Finland, med Stockholm, Kapellskär och Grisslehamn i Sverige och med Tallinn i Estland. 2017 noterades 9 107 anlöp i de åländska hamnarna, mest reguljärtrafik. Utländska kryssningsfartyg, som besöker Åland, står för en mycket liten del av det antalet.

Övernattar

Tabellen över övernattningar på Åland visar en annan verklighet – en verklighet som är närmare sanningen om den ”riktiga” turismen. 2018 bodde 207 600 personer på en logianläggning som omfattas av ÅSUB:s statistik. De stod för sammanlagt 410 000 nätter.

ÅSUB gör vart femte år en undersökning om turismens samhällsekonomiska betydelse för Åland. Den senaste gjordes 2018 och enligt den uppgick turisternas konsumtion på Åland till cirka 105 miljoner euro. Om man även räknar in konsumtionen ombord på fartyg som ägs av åländska redrier stiger siffran till cirka 330 miljoner euro.

Landturismens bidrag till Ålands BNP uppgår till cirka 2,9 procent.

Hotar överturismen även Norden eller kan näringen bli hållbar?

Vi har alla sett bilderna av kön upp till Mount Everest, gigantiska kryssningsfartyg som lägger till i Venedig och protester mot turister i Barcelona. Massturismen har tagit ett steg vidare till ett nytt stadium: "Överturism".

TEMA

27.06.2019

TEXT OCH FOTO: BJÖRN LINDAHL

Överturism definieras som en situation där konflikter uppstår mellan lokalbefolkningen och besökare på ett turistmål, på grund av en uppfattad överbelastning. De nordiska länderna har visserligen större ytor än de flesta andra länder. Men samtidigt gör allemansrätten att turister kan färdas var de vill – ofta med skador på naturen eller på sig själva som en följd.

Sociala medier och selfiekulturen gör att besöken koncentreras till färre platser. Kändisen Justin Bieber spelade in en video av sig själv när han tog ett dopp i den isländska dalen Fjaðrárgljúfur 2015. Han har 1,4 miljoner följare, varav många ville besöka samma plats. Anstormningen ledde till att

dalen stängdes på grund av skadorna på naturen som turisterna orsakade. Den öppnades igen först den 1 juni i år.

Flygskam

I takt med att problemen med turismen ökar har också kritiken mot näringen tilltagit på grund av de koldioxidutsläppen speciellt flygresorna medför. Men är det de långa resorna som man gör några enstaka gånger i livet, eller de kortresta turisterna, de som tar flyget mellan Oslo och Köpenhamn, Stockholm och Helsingfors, som är det största problemet? Flygskam är nu ett begrepp som spridits till hela Norden.

Island har som ordförande i det Nordiska ministerrådet lyft fram hållbar turism som ett tema. Turismen på Island har de

senaste sex åren ökat kraftigt. 2,3 miljoner turister besökte ön 2017 - sju gånger fler än invånarna på ön.

Efter att lågprisflygbolaget WOW Air gick konkurs i mars i år har Island fått ett andrum. Flygbolaget stod för en stor del av antalet turister som kom. Myndigheterna vill nu organisera turismen bättre.

På Arbetidsliv i Norden ser vi på hur turismen utspelar sig på Island och de två självstyrda områdena Färöarna och Åland. Handlar det om en reell vilja att göra turismen hållbar, eller används miljöargumenten mest för att locka ännu fler turister?

Stark tillväxt

Hittills har turismen varit en verksamhet som haft en starkare tillväxt än andra näringar. Statistiken hänger lite efter, men 2017 var ett ovanligt bra år för turistnäringen i EU, som ökade med 8 procent jämfört med året innan. 538 miljoner internationella turister besökte ett av EU-länderna det året, eller 40 procent av hela världens turism. Turismen står nu för 10 procent av EU:s BNP och 9 procent av den samlade sysselsättningen.

Ser man på turismen globalt har Kina blivit det land vars invånare använder mest pengar på turism – 258 miljarder dollar 2017, enligt World Tourism Organisation. USA är på andra plats med mindre än hälften av det beloppet, 135 miljarder dollar. Så kommer Tyskland med 84 miljarder dollar, Storbritannien med 63 miljarder och Frankrike med 41 miljarder dollar.

Finns det något tak för hur många turister Europa kan ta emot? 1950 var det 25 miljoner utländska övernattningar i de europeiska länderna. 2016 hade antalet ökat till 1,2 miljarder utländska övernattningar.

Kina spelar allt större roll

Även i Norden spelar Kina en allt större roll för turismen. Det kom 356 000 kinesiska turister till Finland 2016, en ökning på 35 procent. Antalet kinesiska turister som passerade Keflavik flygplats på Island har femfaldigats på fyra år.

Hur ser det då ut i Norden? De största länderna är också de som tar emot flest turister 2016:

	Antal	Inkomster	Ökning av inkomster
Danmark	11 miljoner	6 miljarder euro	6 %
Finland	3 miljoner	2 miljarder euro	6 %
Island	2 miljoner	2 miljarder euro	36%

Norge	6 miljoner	-	11 %
Sverige	7 miljoner	11 miljarder euro	13 %

Källa: European Union Tourism Trends. Siffran för inkomsterna för Norge saknas.

Turismen ger förstås inte bara inkomster. Det egna landets invånare använder också mycket pengar utomlands. 2016 spenderade svenskarna 13 miljarder euro, danskarna 8 miljarder euro och finländarna 5 miljarder euro på turisters utomlands.

89 procent av finländarna turistade, antingen i hemlandet eller i utlandet 2016. Det är den högsta siffran i Europa. Fördelningen var att 28 procent turistade enbart i hemlandet, 5 procent enbart i utlandet medan 56 procent gjorde bägge delarna.

Sverige ligger på andra plats, med 82 procent av befolkningen och Danmark på sjätte plats med 80 procent av befolkningen. Hälften av de turistande danskarna, gjorde det enbart i utlandet.

Vidgar man statistiken till OECD och ser på hur stor andel av ett lands BNP som turismen står för, ledde Spanien 2015, med nästan 11 procent

- 11. Island, 4,6 procent
- 19. Norge, 3,2 procent
- 23. Sverige, 3,2 procent
- 27. Finland, 2,5 procent

Minst inkomster från turismen av de 34 OECD-länderna, har Danmark i förhållande till sin BNP, bara 1,7 procent av BNP, enligt World Tourism Organization.

Hur stor roll turismen spelar varierar beroende på vilket mått man använder. För miljön är det de stora antalet turister som är det viktiga, men för ett litet land eller självstyrande område är det turisternas antal i förhållande till befolkningen som är det viktiga. Och i vissa fall, som för Åland, ger inte statistiken en riktig bild, eftersom de flesta turisterna knappt sätter foten på ön.

Siffrorna ska användas med försiktighet, eftersom det har skett omräkningar från lokal valuta till dollar och det har skett en del ändringar sedan dess – Islands stora turistboom nådde sin topp 2018.

Vem tog livet av den nordiska modellen?

Om man läser Helge Hvids och Einar Falkums bok om arbete och välbefinnande i Norden som en kriminalhistoria, blir det spännande. De två redaktörerna försöker fastslå om den nordiska modellen redan har avlidit, eller om den är döende. Men håller bevisen?

NYHET

27.06.2019

TEXT OCH FOTO: BJÖRN LINDAHL

De två redaktörerna har ett svårt utgångsläge. All internationell statistik visar att de nordiska länderna är välmående, jämlika och lyckliga. Under flera decennier har det hävdats att det är den "nordiska modellen" som är förklaringen. Hvid och Falkum ifrågasätter det.

- Ingenting varar evigt. En dag kommer vart och en av oss hålla med om att den nordiska modellen, eller den nordiska tillnärmningen som vi föredrar att kalla det, inte längre är med oss, skriver de två forskarna.

De arbetar på Roskilde universitet i Danmark, respektive på Arbeidsforskningsinstituttet, AFI, på OsloMet i Norge. Bokens titel är «Work and Wellbeing in the Nordic Countries».

Tillsammans med 25 andra forskare ser de på olika aspekter av arbetslivsmodellen, som är en del av den större modellen. På engelska kallad Nordic Worklife Model (NWM). Fungerar den fortfarande? Finns det verkligen en nordiska arbetslivsmodell, eller bara olika nationella modeller med stora skillnader? Finns det ens nationella modeller, eller är det olika modeller i olika branscher och delar av samhället?

Eivind Falkum.

- Vi måste ställa frågan om det finns en allmän arbetslivsmodell i Norge och därmed i resten av Norden, skriver Eivind Falkum, Ida Drange, Heidi Enehaug och Bitten Nordrik i ett kapitel kallat "Medbestämmande på arbetsplatsen under press."

Bevis A

I det kapitlet finns också vad man skulle kunna kalla bevis A i fallet med den avlidna nordiska modellen. 2016 lanserade AFI och fem fackförbund en årlig mätningen om medbestämmande. Den genomfördes också 2018 och några av frågorna var identiska med en liknande undersökning som Fafo gjort 2009

45 procent av de mer än 3 000 personer som svarade sa att "arbetslivet håller på att bli mer auktoritärt".

- Samtidigt svarade 10 procent att arbetslivet blivit mer demokratiskt, medger Eivind Falkum, när vi möter honom.

21 procent av de som svarade sade "vet ej" och 24 procent sa "ingen skillnad".

- Det finns förstås skillnader mellan olika branscher och verksamheter. I verksamheter som hade utländska ägare var medbestämmandet mindre. Mer överraskande svarade de som arbetade i statligt ägda norska företag och de som var offentligt anställda också att arbetslivet blivit mer auktoritärt.

Besluten fattades en annan plats

När Eivind Falkum och andra forskare studerade ett stort multinationellt företag i Norge fann de att även om företaget etablerat de organ som krävdes så var de bara en fasad – de verkliga besluten fattades någon annan stans. Forskarna drog slutsatsen att företaget:

"ignorerade kollektiva och representativa strukturer och målsättningar i praktiken, men hävdade samtidigt att de följde de nationella reglerna. Advokater som gått igenom processen höll med fackföreningarna."

En av de viktigaste delarna av den nordiska modellen är trepartssamarbetet mellan facket, arbetsgivarna och regeringen.

- Trepartssamarbetet har minskat, men av olika skäl. I Norge är det regeringen som vill ut, i Danmark fackförbunden, medan i Sverige är det arbetsgivarna som dragit sig ur trepartssamarbetet, säger Eivind Falkum.

Även om jämförelsen för det mesta sker mellan Danmark och Norge, dyker Sverige ofta upp i boken. Att skriva om den nordiska modellen utan att ta hänsyn till vad som sker i Sverige är svårt. Men modellen blir inte mer standardiserad av att ett tredje land kommer med.

Två av skillnaderna mellan Danmark och Norge som forskarna skriver mer utförligt om är:

- I alla tre länderna är ungas inträde på arbetsmarknaden med rätt utbildning en prioriterad fråga. Yrkesutbildning och praktik är ett sätt att hjälpa de som har svårigheter. Men sättet det görs varierar starkt mellan länderna, med Danmark som har den tätaste kontakten med arbetsplatserna, medan Sverige har den svagaste.

- Länderna skiljer sig i fråga om anställningsskydd. I Danmark är skyddet som fås genom lagstiftning eller genom kollektivavtal mycket svagt, speciellt i förhållande till arbetare, jämfört med Norge och Sverige.

Att visa på skillnaderna mellan de nationella modellerna är emellertid bara ett sätt att argumentera för att det är mer korrekt att tala om en nordisk tillnärmning än en nordisk modell. Frågan kan också ställas på det här sättet: är välståndet i Norden ett resultat av modellen, eller har välståndet uppstått för att länderna har påverkats mer av nyliberalismen än vad som är den allmänna uppfattningen

Enligt forskarna är de nordiska länderna:

- För globaliseringen av ekonomin.
- För flexibilitet och decentralisering av kollektivavtal.
- För att medborgare som har svårt att försörja sig själva inte bara ska få bidrag. De ska motiveras och pressas in i arbete.

- Vi kan knappast dra slutsatsen att den nordiska modellen har varit en skyddande buffert mot nyliberalismen. Tvärtom har modellen omfamnat ny-liberalismen och anpassat den för sin egen överlevnad, säger Eivind Falkum

Nya ideologier

New Public Management (NPM) och Lean är två sätt att styra verksamheter som studeras närmare och som kan vara ett hot mot medbestämmandet på arbetsplatserna. Agnete Meldgaard och Anette Kamp har sett på hur NPM introducerade inom äldreården i Danmark. Enligt dem är konsekvenserna att äldreården omorganiserades för att lättare

kunna konkurrensutsättas och för att kunna öka effektiviteten och standardiseringen.

Men de två forskarna visar också att motståndet mot NPM ibland varit framgångsrikt:

- Tar man äldrevården som ett exempel skulle vi argumentera för att den nordiska NPM också kan ge möjligheter för att behålla autonomin och yrkeskunskaperna, men vi visar också att det sker till priset av strider och känslomässiga påfrestningar.

Peter Hagedorn-Rasmussen och Pål Klethagen skriver om Lean management och referera till forskning som visar att "det finns inget rakt och enkelt sätt att bedöma hur Lean påverkar arbetsmiljön. Det är möjligt att den kan ha en positiv inverkan och till och med förbättra arbetsmiljön---."

Fortfarande i livet?

Ser man från den motsatta sidan finns det också många tecken på att den nordiska modellen fortfarande är i livet:

- I Danmark så är 75 procent av de privatanställda omfattade av kollektivavtal och 100 procent av de offentligt anställda. I Norge är motsvarande tal 57 procent i privat sektor och 100 procent i offentlig sektor.
- Det finns 1,5 miljoner medlemmar i de danska fackföreningarna och de har sina representanter på arbetsplatserna. Sammanlagt finns det 50 000 fackliga ombud.
- Ser man på den psykosociala arbetsmiljön säger så mycket som 94 procent av de norska arbetarna, 91 procent av de danska arbetarna och 86 procent av arbetarna i EU att de är nöjda med sina arbetsvillkor.

- Jag hoppas att den här boken ska ge en mer nyanserad syn på den nordiska modellen. Det har varit allt för lite systemkritik. Vi vill behandla den mer skeptiskt, säger Eivind Falkum.

Mentala gränshinder mellan Danmark och Sverige nu kartlagda

Uppfattningar, upplevelser, vanor och känslor kan hindra verksamheter från att arbeta tvärs över nationsgränserna. Inte bara pengar utan också mycket känslor investeras i gränsarbetet, enligt etnologen Fredrik Nilsson.

NYHET

17.06.2019

TEXT: FAYME ALM, FOTO: BJÖRN LINDAHL

Gränsarbete ses ofta som något som jurister och administratörer sysslar med, men aktörerna är fler än så. Liksom barriärerna mellan länder inte bara existerar innanför utan även utanför lagens ramar. Det är slutsatserna i två rapporter om mentala gränshinder som Øresundsinstitutet publicerat.

- Gränsarbetet är inte längre något som enbart sköts av tullarna. Vi är alla involverade när vi arbetar eller talar med dem över gränsen. Eller när vi kring köksbordet talar om de Andra, säger Fredrik Nilsson, som är professor i etnologi vid Lunds universitet och har medverkat i bägge rapporterna.

Fredrik Nilsson, professor i etnologi, Lunds universitet. Foto: Kennet Ruona.

Det handlar om känslor på ett relationellt plan, inte på det nationella planet där man är stolt över sin nation, påpekar Fredrik Nilsson, och fortsätter:

- Det pågår hela tiden ett narrativ producerande av gränsen där den emotionella sidan är betydelsefull. Inte bara pengar utan också mycket känslor investeras i gränsarbetet.

Fyra mentala gränshinder

I de djupintervjuer som gjordes inför rapporten om barriärer mellan Sverige och Danmark lyftes fyra exempel på mentala gränshinder fram:

1. Den nationella gravitationskraften och känslan av "vi och dom" i form av bland annat språkskillnader, nationell nyhetsvärdering och nationell kulturkonsumtion.
2. Skillnader eller en upplevelse av skillnader i affärskultur.
3. Att de sociala nätverk sällan når över Öresund.
4. Upplevelsen av en hög tröskel och bristande kunskap om "den andra marknaden".

Gränslandskap med varierande funktioner

Känslor var också vad Fredrik Nilsson fann när han läste intervjuerna i öresundsrapporten. Han valde därför att ge sitt efterord rubriken *In the mood for business*:

- Företagarnas berättelser i rapporterna är integrerade med känslor. Känslor investeras, ger effekt och blir producent av relationer tvärs över nationsgränserna. Gränslandskapet blir också ett känslolandskap med flera aktörer och med emotionella investeringar, säger han.

Fredrik Nilsson liknar gränsen vid en motor med en känslomässig funktion, en gräns som får oss att vilja möta något annat och längta till den andra sidan:

- Gränsen kan vara en produktiv kraft, med en längtan som skapar rörelse och i bästa fall också ett möte med den andre som innebär att fördomar kan tas bort. I sämsta fall leder det till en besvikelse. Uppfylls inte förväntningarna, stärks gränsen igen, säger Fredrik Nilsson.

Monoliten som gränsvakt

Sådana besvikelser kan förstärka den stereotypa bilden av de Andra genom att bli till en monolit att förhålla sig till i stället för att titta på det som finns bortom stereotypen.

- Monoliten blir en tydlig gränsvakt och då orienterar man sig över huvud taget inte över till andra sidan, utan vänder sig inåt mot den nationella nivån, säger han.

Fredrik Nilsson anser att gränsarbetet blir ännu mer dynamiskt och komplext när den emotionella sidan också vägs in. Han avslutar intervjun med en förhoppning om att få fort-

sätta forska kring hur olika faktorer samverkar i gränsarbetet:

-Den emotionella sidan är betydelsefull. Därför behöver vi veta mer om hur känslor, kultur och ekonomi flödar samman.

Mentala barriärer också över Kölen

Hos Grensetjänsten Norge – Sverige har man fått positiva reaktioner på den norsk-svenska rapporten som publicerades förra året.

- Några har fått bekräftat det som de redan tänkt. Andra har fått ny kunskap om vilka mentala barriärer som existerar tvärs över riksgränsen, säger Trond Erik Grundt, chef vid Grensetjänsten.

På Øresunddirekt Sverige säger verksamhetsansvariga Sandra Forsén att den nyligen publicerade öresundsrapporten ökar möjligheterna för den egna organisationen att facilitera kunskap om hur det är att verka som företagare i den dansk-svenska gränsregionen.

- Rapporten visar på de mjuka gränshinder som inte är av ren juridisk eller administrativ karaktär, utan istället är knutna till människors upplevelser och fördomar. Det finns ett behov av att diskutera dessa föreställningar som vi bär med oss i det dagliga. Dels för att slå hål på myterna. Dels för att förstå vilket mind-set man kan ha på andra sidan sundet. Gör man det, finns det fördelar att dra i sitt företagande.